До спеціалізованої вченої ради
Д 41.884.04 у Одеському державному
університеті внутрішніх справ

(65014, місто Одеса, вул. Успенська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Крикуна Вячеслава Віталійовича – на дисертацію Коваля Марата Петровича «Основи доктрин адміністративного судочинства у демократичних державах: компаративний аспект», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

В умовах глобалізації та конвергенції правових систем особливого значення набуває необхідність осмислення універсальних принципів та специфічних особливостей функціонування адміністративної юстиції в різних демократичних правопорядках. Компаративний аналіз дозволяє виявити найбільш ефективні моделі судового контролю за діяльністю публічної адміністрації та сприяє формуванню оптимальних підходів до забезпечення принципу верховенства права.

Додамо, що трансформаційні процеси в багатьох країнах, що розбудовують демократичні інститути, актуалізують потребу в науково обґрунтованих рекомендаціях щодо формування ефективної системи адміністративного судочинства. Вивчення доктринальних засад адміністративної юстиції в усталених демократіях може слугувати теоретичною основою для реформування відповідних інститутів у країнах перехідного періоду.

До того ж, сучасні виклики публічного управління, пов'язані з цифровізацією, децентралізацією, забезпеченням прав людини в умовах надзвичайних ситуацій, вимагають переосмислення традиційних доктринальних підходів до адміністративного судочинства. Компаративне дослідження дозволяє проаналізувати, як різні правові системи адаптуються до цих викликів і які інноваційні рішення можуть бути імплементовані.

Недостатня розробленість теоретичних засад порівняльного дослідження доктрин адміністративного судочинства у вітчизняній юридичній науці створює прогалину в розумінні закономірностей розвитку адміністративної юстиції як важливої категорії права. Усунення цієї прогалини сприятиме підвищенню теоретичного рівня адміністративно-правових досліджень та формуванню концептуальних основ для подальшого вдосконалення законодавства.

Нарешті, практична значущість дослідження полягає в можливості використання його результатів для оптимізації процедурних аспектів адміністративного судочинства, підвищення ефективності судового захисту прав особи у відносинах з органами публічної влади та формування єдиних стандартів справедливого судового розгляду адміністративних спорів.

Обрана тема дисертаційного дослідження корелює з пріоритетними напрямами державної наукової політики та відповідає тематиці фундаментальних і прикладних досліджень, передбачених відповідними науковими програмами та планами. Зокрема, дисертаційне дослідження М.П. Коваля здійснено в рамках: п. 16 Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, що затверджені Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019; напряму 2 Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року №179; загальноуніверситетської теми наукових досліджень Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (реєстраційний

номер 0123U103538), тем наукових досліджень інститутів та кафедр Одеського державного університету внутрішніх справ факультетів: «Забезпечення прав і свобод особи в умовах транзитивного суспільства: сучасний вимір» (реєстраційний номер 0123U103760), «Забезпечення прав, свобод і інтересів людини в сучасних умовах адміністративно-правовими засобами» (реєстраційний номер 0123U103596), «Євроінтеграційні тенденції захисту приватних інтересів у правоохоронній діяльності» (реєстраційний номер 0123U103596).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні, характеризуються високим ступенем обґрунтованості та концептуальної цілісності. Переконливість авторських позицій забезпечується комплексним застосуванням сучасного методологічного інструментарію, що відповідає специфіці компаративно-правового дослідження.

Методологічну основу роботи становить системний підхід, який дозволив розглянути доктрини адміністративного судочинства як цілісні теоретико-правові конструкції, що функціонують у межах різних правових систем. Використання порівняльно-правового методу забезпечило можливість виявлення як спільних закономірностей розвитку адміністративної юстиції, так і національних особливостей її доктринального обґрунтування в різних демократичних державах.

Особливої ваги дослідженню надає застосування історико-правового методу, що дозволило простежити еволюцію доктринальних засад адміністративного судочинства та виявити тенденції їх трансформації під впливом соціально-політичних змін. Використання структурно-функціонального аналізу сприяло розкриттю механізмів взаємодії різних

елементів системи адміністративної юстиції та їх ролі в забезпеченні ефективного судового контролю.

Достовірність отриманих результатів підтверджується широкою емпіричною базою дослідження, що включає аналіз законодавства, судової практики та доктринальних джерел різних правових систем. Дисертант продемонстрував глибоке знання відповідної зарубіжної літератури та врахував новітні тенденції розвитку теорії адміністративного права.

Розділи дисертаційного дослідження узгоджено об'єднані спільною метою, що забезпечує внутрішню логіку та послідовність викладу. У кожному з них, відповідно до обраного плану дослідження, послідовно розкривається зміст як об'єкта, так і предмета дослідження. З огляду на специфіку проблематики, яка є предметом наукового аналізу, дисертантом коректно визначено об'єкт і предмет дослідження, що засвідчує належний рівень методологічної рефлексії та обґрунтованості обраної наукової стратегії.

Новизна і загальнонаціональне значення здобутих результатів.

Новизна дослідження полягає у формуванні комплексного уявлення про доктринальні основи адміністративного судочинства в компаративному вимірі, що дозволило виявити універсальні принципи та національні особливості організації адміністративної юстиції. Авторські узагальнення щодо типології доктринальних моделей адміністративного судочинства та їх адаптації до сучасних викликів публічного управління становлять вагомий внесок у розвиток порівняльного адміністративного права.

Відзначимо наступні положення новизни, що заслуговують на окрему згадку:

1) у межах дисертаційного дослідження обґрунтовано та запропоновано низку змін до національного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративного судочинства. Зокрема, йдеться про: розроблення правових механізмів чіткого розмежування юрисдикцій;

імплементацію міжнародних зобов'язань України; підвищення ефективності судового контролю за виконанням судових рішень; гарантування незалежності суддів і належного організаційного та матеріального забезпечення діяльності судів; ширше застосування письмового провадження; цифровізацію процедур та впровадження електронного суду; використання інструментів штучного інтелекту в адміністративному процесі; розвиток альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації;

2) у дисертаційному дослідженні сформульовано авторське бачення низки ключових правових категорій, що має самостійне наукове значення. Зокрема, надано дефініції таких терміно-понять, як:

– «методологія наукового пізнання»,

– «правова доктрина» – як теоретично обґрунтована, фундаментальна система ідей, принципів і концепцій, сформульованих авторитетними правниками (communis opinio doctorum), що мають нормативне значення, впливають на процес правотворчості та судову практику, а також перебувають у постійному розвитку;

– «доктрина адміністративного судочинства» – як цілісна, теоретично вивірена система ідей, принципів і концепцій, що відображає особливості судочинства в адміністративних судах, має значення для тлумачення та застосування норм адміністративного права в судовій діяльності та сприяє ефективному функціонуванню адміністративного судочинства;

– «принципи доктрини адміністративного судочинства» – як сукупність фундаментальних ідей, що становлять теоретичну основу розуміння природи та завдань адміністративного судочинства, визначаючи загальну спрямованість і зміст відповідної доктрини.

Ці визначення є важливим внеском у систематизацію та розвиток теоретико-доктринального апарату адміністративно-правової науки.

3) у дисертації обґрунтовано специфіку пропедевтичних засад компаративного аналізу доктрин адміністративної юстиції. Зокрема,

доведено доцільність застосування бінарної класифікації держав за двома основними критеріями: типом державно-правового режиму (демократичний / авторитарний) та типом правової системи (континентальна, англосаксонська, змішана тощо). Поряд із цим, компаративне вивчення здійснено з урахуванням низки таких важливих чинників:

- культурно-історичного контексту, що впливає на формування доктринальних підходів;

- функціонального аналізу, спрямованого на дослідження ролі та значення адміністративної юстиції у відповідній правовій системі;

- нормативно-правового регулювання, що забезпечує інституційну реалізацію відповідних доктринальних засад;

- комплексного використання методологічного інструментарію, зокрема історичного, діяльнісного, порівняльно-правового, системного, аксіологічного методів;

- термінологічних відмінностей, які зумовлюють необхідність ретельного семантичного аналізу відповідних понять;

- культурної чутливості, що вимагає уникнення правових оцінок, неадекватних контексту функціонування правових інститутів у тій чи іншій державі.

Такий підхід забезпечує методологічну строгість дослідження та дозволяє сформувати збалансовану, емпірично верифіковану порівняльну картину розвитку доктрин адміністративної юстиції в демократичних державах.

4) у дисертації здійснено ґрунтовний опис понятійно-категоріального апарату доктрини адміністративного судочинства, що має суттєве значення для уточнення теоретичних основ відповідної наукової парадигми. Автором виокремлено ключові поняття, які формують зміст доктрини, та розкрито їхній взаємозв'язок, що дозволяє не лише структурувати предмет дослідження, а й уможливлює його цілісне осмислення. Особливу увагу приділено визначенню функцій понятійно-категоріального апарату, зокрема:

- когнітивної — як засобу пізнання сутності адміністративного судочинства;

- системної — як інструменту впорядкування і взаємозв'язку теоретичних конструкцій;

- комунікативної — як забезпечення ефективної наукової комунікації між дослідниками й практиками;

- гносеологічної — як відображення структури знання у відповідній сфері правозастосування;

- гарантійної — як елементу забезпечення стабільності та передбачуваності тлумачення доктринальних положень.

Такий підхід дозволяє не лише осмислити доктрину адміністративного судочинства як складне теоретико-прикладне явище, а й створює підґрунтя для подальших досліджень у цій сфері.

Основні положення, сформульовані висновки та надані в дисертаційному дослідженні М. П. Коваля рекомендації можуть мати практичне значення в кількох ключових сферах:

– у правотворчій діяльності – як обґрунтування для розроблення змін до законодавства, що регулює функціонування адміністративного судочинства, з урахуванням виявлених доктринальних підходів та компаративного аналізу;

– у правозастосовній практиці – для підвищення ефективності функціонування адміністративних судів, зокрема в аспектах тлумачення принципів адміністративного судочинства, організації судового процесу та забезпечення належної реалізації судових повноважень;

– у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальших досліджень теоретичних і прикладних питань удосконалення адміністративного судочинства, зокрема в контексті правовладдя та забезпечення людських прав (акт впровадження у освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 29.04.2025);

– в освітньому процесі – для підготовки навчально-методичних матеріалів (підручників, навчальних і методичних посібників, рекомендацій тощо), а також викладання дисциплін, присвячених адміністративному судочинству, включаючи курси, побудовані на компаративних підходах до вивчення адміністративної юстиції (акт впровадження у освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 29.04.2025).

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях зарахованих за темою дисертації.

Основні результати, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, дістали належне відображення у 39 наукових публікаціях автора, серед яких: 3 монографії, 22 наукові статті у фахових виданнях (у тому числі 6 — у періодичних виданнях іноземних держав, включених до наукометричних баз Scopus і Web of Science), а також 14 тез доповідей.

Представлені матеріали повною мірою відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України до апробації результатів дисертаційних досліджень, а їх оприлюднення в межах науково-практичних заходів підтверджує достатній рівень наукової апробації основних положень дисертаційної роботи.

Частина наукових публікацій, оприлюднених у періодичних виданнях іноземних держав, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science, виконана у співавторстві. Водночас дисертантом чітко окреслено власний внесок у відповідні наукові напрацювання, що дало змогу однозначно встановити авторство основних положень дисертації. У роботі переконливо засвідчено, що здобуті результати є наслідком особистого наукового пошуку, а розв'язання сформульованих завдань здійснено самостійно.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Дисертація оформлена згідно з існуючими вимогами. Положення роботи характеризуються завершеністю, аргументованістю, є послідовними.

Дисертацію виконано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю викладу.

Реферат відповідає змісту дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Сформульовані в ній наукові положення, висновки та рекомендації є самостійним результатом дослідження, не дублюють зміст кандидатської дисертації автора, що відповідає вимогам до рівня докторської роботи.

Аналіз дисертації та наукових публікацій М. П. Коваля не виявив ознак порушення академічної доброчесності. Автор коректно посилається на використані джерела, зазначає авторів ідей, положень. У роботі представлено достовірні результати наукової діяльності, використані методики та джерельна база належно оформлені й супроводжуються відповідними посиланнями.

Зауваження та/або дискусійні питання щодо положень дисертації.

1. У контексті дослідження доктрин адміністративного судочинства у демократичних державах важливою складовою компаративного підходу є врахування історико-культурних чинників, які зумовлюють формування специфічних моделей судочинства в тій чи іншій правовій системі. Такі чинники істотно впливають не лише на зміст доктринальних положень, а й на сприйняття та ефективність правових інститутів у конкретному соціальному контексті.

У дисертації зроблено спробу комплексного аналізу теоретичних засад адміністративного судочинства в різних країнах, однак, на наш погляд, можна відзначити недостатню увагу щодо аналізу саме історико-культурних передумов формування відповідних доктринальних підходів. Такий аналіз

міг би слугувати підґрунтям для глибшого розуміння природи доктрин, їхніх особливостей і функціональної ролі в національних правових системах.

Врахування історико-культурного контексту дозволило б уникнути потенційних ризиків механічного перенесення правових рішень, запозичених з інших систем, які функціонують на основі відмінних правових традицій, ментальних установок чи організаційних принципів. Більш ґрунтовне висвітлення цього аспекту підвищило б аналітичну складову порівняльного дослідження та посилило б обґрунтованість сформульованих висновків щодо релевантності та меж використання зарубіжного досвіду в контексті реформування адміністративного судочинства в Україні.

2. У роботі приділено увагу порівнянню доктрин адміністративного судочинства в окремих демократичних державах, зокрема через застосування типологічних підходів до класифікації правових систем. Такий підхід дозволяє окреслити загальні риси досліджуваних доктрин, однак у межах компаративного аналізу недостатньо розкрито глибинні відмінності, зумовлені історичними, культурними та соціально-економічними чинниками, що вплинули на їх формування.

Урахування зазначених чинників могло б значно посилити глибину дослідження, дати змогу краще зрозуміти внутрішню логіку та нормативну природу доктрин адміністративного судочинства, а також оцінити обмеження та ризики інтерпретацій чи запозичень відповідних підходів у національному контексті. Без такого аналізу існує загроза зведення порівняльного підходу до констатації формальних подібностей або відмінностей без врахування підстав їхнього виникнення та функціонального призначення в межах конкретної правової культури.

3. Важливим теоретико-методологічним компонентом дослідження мало би стати осмислення засадничих принципів демократії. Одним із таких фундаментальних принципів є принцип свободи. У цьому контексті

вбачається недостатньо виваженим той факт, що принцип свободи не розглядається як такий у дисертації.

4. У дисертації порушено важливе й актуальне питання впровадження медіації як альтернативної форми вирішення публічно-правових спорів. Зокрема, заслуговує на увагу наведення емпіричної інформації щодо функціонування медіаційних кімнат у судах, що свідчить про намагання автора поєднати теоретичний аналіз із практикою реалізації відповідних інститутів у демократичних юрисдикціях. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку адміністративної юстиції, орієнтованої на підвищення ефективності, гуманізації судового процесу та заохочення примирення сторін.

Водночас слід зауважити, що, попри актуальність порушеного питання, у дисертації не сформульовано конкретних пропозицій або моделей інституційного впровадження медіаційних кімнат в адміністративних судах України з урахуванням досвіду демократичних держав. Відсутні також розробки щодо нормативного, організаційного чи процесуального забезпечення такої ініціативи. З огляду на загальну спрямованість дослідження на розроблення доктринальних засад удосконалення адміністративного судочинства, варто було б очікувати від дисертанта не лише констатації наявного досвіду, а й науково обґрунтованих рекомендацій щодо його удосконалення. Це дозволило б поглибити практичну значущість дисертації та посилити її прикладну складову.

Вказані міркування переважно мають дискусійний характер, не впливаючи на достатній науковий рівень дисертаційного дослідження, підкреслюючи проблемний характер досліджуваної тематики.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація М.П. Коваля на тему «Основи доктрин адміністративного судочинства у демократичних державах: компаративний аспект» є

комплексним, актуальним, завершеним науковим дослідженням доктрин адміністративного судочинства. Робота написана у науковому стилі, відзначається логічністю та аргументованістю викладу. Результати дисертації належно апробовані та оприлюднені в наукових публікаціях і виступах на наукових заходах. Зміст роботи відповідає вимогам до докторських дисертацій.

Дисертація характеризується достатнім рівнем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю отриманих результатів, має значну наукову та практичну цінність. Основні результати дисертаційного дослідження відображені в опублікованих наукових працях. Оформлення роботи відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, та Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, а її автор – Коваль Марат Петрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **Вячеслав КРИКУН**

ПОГОДЖЕНО
Перший проректор
Одеського державного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор **Максим КОРНІЄНКО**